

Colin Imber

**IMPERIUM
OSMAŃSKIE**
— 1300–1650 —

Przełożyła
Patrycja Zarawska

Kraków 2018

Tytuł oryginału:
The Ottoman Empire, 1300–1650.
The Structure of Power

Copyright © 2002 Colin Imber

First published 2002

Wszystkie prawa zastrzeżone. Poza uczciwym, osobistym korzystaniem w celu nauki, badań, analizy albo oceny, przewidzianym w Ustawie o Prawach Autorskich, Projektowych i Patentowych z 1988 r., żadna część tej publikacji nie może być reprodukowana, przechowywana w bazach danych ani transmitowana w żadnej postaci ani żadnymi środkami przekazu – elektronicznie, elektrycznie, chemicznie, mechanicznie, optycznie, przez fotokopie ani w żaden inny sposób – bez uprzedniej, pisemnej zgody właściciela praw autorskich.

© Copyright for the Polish edition by
Wydawnictwo Astra s.c.
Kraków 2018

Przekład:
Patrycja Zarawska
dr hab. Piotr Wróbel
(rozdział *Podatki*)

Przygotowanie edycji:
Jacek Małkowski

Redakcja:
Marcin Grabski
Magdalena Król-Fuśniak

Konsultacja merytoryczna:
dr hab. Piotr Wróbel

Skład i przygotowanie do druku:
Wydawnictwo Astra s.c.

Projekt okładki:
Marcin Kośka

Fotografia na okładce:
Pogrzeb sułtana Sulejmana Wspaniałego
Indigo Images/Alamy

Wydanie I
Kraków 2018

ISBN 978-83-65280-43-5

Wydawnictwo Astra
31-026 Kraków
ul. Radziwiłłowska 26/2
tel. 12 292 07 30, 602 256 638

www.wydawnictwo-astra.pl
www.facebook.com/WydawnictwoAstra
wydawnictwo@astra.krakow.pl

Spis treści

- Mapa 1:** Anatolia, ok. 1340 r. / **8**
Mapa 2: Ekspansja Imperium Osmańskiego / **9**
Mapa 3: Granice Imperium Osmańskiego na przełomie
XVI i XVII wieku / **10**
Mapa 4: Granica osmańsko-habsburska w 1600 r. / **11**
Mapa 5: Osmańskie prowincje w XVI wieku / **12**

Wprowadzenie / **13**

1 *Chronologia*

- Imperium Osmańskie w 1650 roku / **16**
Przed Osmanami / **19**
Emirat Osmański: od triumfu do katastrofy, 1300–1402 / **24**
Imperium Osmańskie: wojna domowa i odrodzenie, 1402–1451 / **35**
Imperium Osmańskie: podbój i konsolidacja, 1451–1512 / **47**
Imperium w apogeum, 1512–1590 / **68**
Problemy w Imperium Osmańskim, 1590–1650 / **94**

Imperium Osmańskie

2 *Dynastia*

Prokreacja i struktura rodu / **119**

Sukcesja / **130**

Legitymizacja / **152**

3 *Rekrutacja* / **167**

4 *Pałac*

Pałace / **184**

Dwór / **189**

Rada Cesarska / **196**

5 *Prowincje*

Prowincje / **224**

Sandżaki / **232**

Lenna / **242**

Przemiany na prowincji / **258**

6 *Prawo*

Wspólnoty prawne / **269**

Święte prawo / **271**

Szkoły, mufti i sędziowie / **280**

Prawo świeckie / **301**

7 *Podatki*

Podatki należne posiadaczom lenn / **311**

Podatki należne skarbowi / **315**

Spis treści

Deficyty skarbu / 321
Dzierżawa podatków / 327
Wypłaty / 332
Kadry / 334

7 *Armia*

XIV wiek / 337
Lata 1400–1590: oddziały / 343
Lata 1400–1590: broń / 354
Lata 1400–1590: taktyka / 364
Po 1590 roku: militarna rewolucja / 371

8 *Flota*

Osmanowie i morze / 377
Statki / 378
Budowa statków / 383
Admirałowie / 389
Kapitanowie i załogi / 395
Żołnierze / 401
Taktyka / 404

Epilog / 413

Przypisy / 422

Cytowane źródła / 441

Bibliografia / 445

Indeks / 456

Wprowadzenie

Napisanie historii Imperium Osmańskiego to nie lada przedsięwzięcie, niewątpliwie zasługujące na uzasadnienie. Zarys dziejów wymaga solidnej podstawy w postaci książek i artykułów dotyczących wszelkich aspektów historii danego tematu, a także tradycji debaty naukowej, która nadaje powstającej pracy kształt i kierunek. Historycy zajmujący się Europą Zachodnią uznają te kwestie za oczywiste. Dla osmanistów jednak sytuacja przedstawia się inaczej. Nie chodzi o to, że książki czy artykuły na temat dziejów tego państwa nie istnieją, lecz raczej o to, że jest ich mniej, a jakość bardziej zróżnicowana. Ponadto, ponieważ tymi badaniami zajmuje się stosunkowo niewielu naukowców, wyniki ich pracy na ogół pozostają w izolacji, w konsekwencji czego przedmiot ten jako całość cierpi z powodu braku spójności. Z tego samego powodu trudno mówić o debacie na temat osmańskiej historii albo określić ogólny kierunek, w jakim ta dziedzina wiedzy zmierza. Historycy opisujący dzieje Osmanów szybko zauważają, że nie tylko nie udzielono odpowiedzi na ważne pytania, lecz także w wielu przypadkach takich pytań nigdy nie zadano. Zatem prawdopodobnie najrozsądniej byłoby zaczekać, aż dziedzina ta się rozwinie, i dopiero potem próbować napisać ogólną syntezę.

Imperium Osmańskie

Niemniej uważam, że ogólne ujęcie książkowe znajduje uzasadnienie. Dzieje Imperium Osmańskiego są ważne i – jak wykazały niedawne wydarzenia na Bałkanach – czasami nawet konieczne do zrozumienia współczesnych problemów. Niespecjalistom trudno jest jednak zyskać dostęp do tego obszaru wiedzy. Z jednej strony większość łatwo dostępnych materiałów nie satysfakcjonuje, a z drugiej znaczna część najlepszych opracowań jest zbyt specjalistyczna jak na możliwości zwykłego odbiorcy. Ogólna historia może zatem posłużyć jako wprowadzenie w tę dziedzinę dla niespecjalisty oraz dostarczyć kontekst, który umożliwi czytanie w następnej kolejności specjalistycznych prac. Mam również nadzieję, że dzieło to okaże się użyteczne dla osmanistów – przekaże im przystępną chronologię wydarzeń, jakiej do tej pory brakowało (choć chronologiczne ujęcie może być niemodne, pozostaje podstawowym narzędziem rozumienia historii) oraz zapewni wstępny wgląd w rozwój osmańskich instytucji.

Moje podejście do tematu jest wąskie, a wyrasta z utrzymującej się tendencji wśród historyków zajmujących się dziejami Osmanów, zgodnie z którą nie mówi się już o osmańskim „imperium”, ale raczej o osmańskim „państwie”. Początkowo termin ten znalazł się w powszechnym użyciu przejęty od nacjonalistycznych historyków Republiki Turcji popularyzujących teorię, zgodnie z którą Turcy mają szczególny talent państwowotwórczy, a Imperium Osmańskie było jednym z licznych tureckich państw, jakie założyli oni w swoich dziejach. Teoria ta jest nonsensowna, ale nasała pytanie: jakiego rodzaju „państwem” było Imperium Osmańskie? Próbowałem na nie odpowiedzieć – albo przynajmniej zapoczątkować szukanie odpowiedzi – opisując te instytucje, za pomocą których osmański sułtan sprawował rządy: dynastię oraz sposoby rekrutowania ludzi do służby dla dynastii; pałac, dwór i centralną władzę; władzę prowincjonalną; prawo; armię oraz flotę. Staralem się pokazać, jak wspomniane instytucje rozwijały się i zmieniały na przestrzeni 350 lat. Studium kończy się w połowie XVII wieku, pod koniec okresu kryzysu, który doprowadził do przerwania ekspansji imperium i przyniósł zmiany w jego instytucjach.

Chronologia

IMPERIUM OSMAŃSKIE W 1650 ROKU

W 1650 roku Imperium Osmańskie zajmowało rozległe tereny w Europie, Azji i Afryce. W Europie pod władzą Osmanów pozostawała większa część Półwyspu Bałkańskiego na południe od rzek Dunaj i Sawa oraz ziemie środkowych Węgier na północy. Księstwa Siedmiogrodu, Wołoszczyzny, Mołdawii i Chanat Krymski, położone między Węgrami a Morzem Czarnym, były lennami sułtana osmańskiego. W Azji imperium rozciągało się od Bosforu na wschód do górzystej granicy z Iranem oraz na południe do brzegów Zatoki Perskiej i do Jemenu, na południowym zachodzie Półwyspu Arabskiego. W Afryce osmańskie terytorium obejmowało część zachodniego wybrzeża Morza Czerwonego, bogatą prowincję Egipt oraz na wpół autonomiczne placówki: Trypolis, Tunis i Algier. Na Morzu Śródziemnym do imperium należały Cypr i większość Wysp Egejskich. W 1669 roku pod władzą Osmanów znalazła się również Kreta.

Europejczycy w XVII wieku, podobnie zresztą jak robi się to dziś, na ogół określali imperium jako „tureckie”, a jego mieszkańców – przynajmniej

Chronologia

tych wyznających islam – jako „Turków”. Te określenia są jednak tylko częściowo właściwe. Ludność imperium była zróżnicowana pod względem religii, języka i struktury społecznej. Islam jako wyznanie sułtanów i rządzącej elity był religią dominującą, ale w politycznej strukturze imperium ważne miejsca zajmowały: Grecki Kościół Prawosławny oraz Kościół ormiański. Służyły one dużym społecznościom chrześcijańskim, które na wielu obszarach przeważały liczebnie nad muzułmanami. Pod władzą Osmanów żyło też sporo ludności żydowskiej. Po tym jak w 1492 roku Żydzi zostali wygnani z Hiszpanii, największym skupiskiem ludności wyznania możeszowego na świecie stały się Saloniki¹. Oprócz tych głównych grup istniały liczne inne wspólnoty chrześcijańskie i niechrześcijańskie, na przykład mieszkający w Libanie maronici i druzowie. Zróżnicowanie językowe było nie mniejsze od religijnego. Na Bałkanach zdecydowanie przeważali ludzie mówiący językami słowiańskimi, greckim i albańskim, lecz oprócz tego istniały spore mniejszości posługujące się tureckim oraz mówiący w języku romańskim Wołosi. W Anatolii większość stanowiła ludność tureckojęzyczna, ale nie brakowało mieszkańców grecko- i ormiańskojęzycznych, na południowym wschodzie krainy zaś mówiło się po kurdyjsku. W Syrii, Iraku, na Półwyspie Arabskim, w Egipcie i innych krainach Afryki Północnej dominowały dialekty arabskie, jedynie elita posługiwała się tureckim. Żadna prowincja imperium nie miała wszakże jednego, wyłącznie swojego języka. Niejednolita była też struktura społeczna. W Imperium Osmańskim zdecydowanie przeważała gospodarka agrarna, a świetność sułtanów – jak często podkreślają pisarze polityczni – opierała się na pracy chłopstwa. Jednak rodzaje upraw i hodowli, a także struktura społeczna wsi i chłopskiego gospodarstwa różniły się w zależności od obowiązujących na danym obszarze tradycji i od warunków terenowych oraz klimatycznych. W przeciwieństwie do rolników pewna część populacji imperium prowadziła półkoczowniczy tryb życia, trudniąc się pasterstwem i często popadając w konflikty z ludnością osiadłą i z władzą. Do tych koczowniczych grup zaliczali